

Каузальний і телеологічний підходи до психологічного пізнання особистості

УДК 159.955.4

Мирослав Савчин

ОНТОЛОГІЯ ТА ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ДУХОВНОЇ РЕФЛЕКСІЇ

Духовна рефлексія розглядається як механізм духовного очищення, трансформації внутрішнього світу людини (посилення віри, любові, поява духовних станів, звільнення від гордіні, пристрастей, злих намірів) через спрямування до Бога, уподібнення з ним, а її умовами є аскеза (молитва, каяття і покаяння, подвижництво) в житті.

Ключові слова: *духовна рефлексія, душа, трансформація внутрішнього світу, аскеза.*

Духовний розвиток людини – це тривалий процес, що має певну спрямованість і сенс. Стратегічно її можна визначити як спрямованість людини до Бога. Митрополит Андрей Шептицький наставляє: "Пам'ятайте, що християнське виховання є більшим добром, ніж усе добро світу" (митр. Андрей Шептицький, Лист до вірних, 1899) [цит. за 4, с.33]. Людина покликана до "обожнення", а значить, перше, що їй треба зрозуміти: "я – не Бог". Мета духовної роботи над собою – це зміна себе, своїх думок, почуттів, вчинків, долі і, в тому числі, саморозвиток, а також внесення добрих змін у навколишній світ [12].

Загальний шлях духовного розвитку людини полягає в тому, що поступово, все більш ідентифікуючись з Богом і уподібнюючись Йому, вона покращує себе. З позиції П.А. Флоренського, віра "рятує нас від нас", уберігає внутрішній світ від хаосу, що таїться в ньому, утихомирюючи душу, суспільство і всю природу. Духовне вдосконалення є не тільки збагачення змісту, а й духовне просвітління. В.П. Москалець з цього приводу зауважує: "Далеко не всім із тих, хто наполегливо прагне цього, вдається досягти блаженства духовної віри. Це якесь осяння, прозріння. У цьому серйозне питання для українського суспільства та національної школи, основу діяльності якої становитиме формування сповненого духовністю національного характеру та самосвідомості. Його розв'язання не еквівалентне прищепленню віри в Бога. Сама по собі віра в Бога веде автоматично до здатності любити Бога в його творіннях – людині і природі – і жити в щасті, спокою, які дає така любов" [5, с. 53].

Однією з умов духовного самовиховання є *пізнання людиною себе*. Люди можуть відкривати один перед одним цілі світи, але спочатку вони повинні мати доступ у свій власний світ. Проте, як пише св. Василій Великий, "пізнання себе є найтяжче з усіх речей. І не лише наше око, що спостерігає зовнішні предмети, не може поглянути на себе самого збоку, але і наш розум, що уважно роздумує над гріхами інших, є пові-

льний у зауважуванні власних помилок" (св. Василій Великий, Гексамерон, 9) (цит. за: [4, с. 213]). Погляд на себе як єдиного та абсолютного суб'єкта, який здійснює оновлення, означає відмову від допомоги Бога в розгортанні своїх потенцій. Тоді людина фактично підмінює Духа Святого духом тварним, не Спасителем. Цим гріхом закривається сам шлях до оновлення і спасіння у Бозі. Якраз цей шлях пропонує нам гуманістична психологія.

Одним із внутрішніх механізмів духовного розвитку особистості є духовна рефлексія як тверезе бачення свого душевного стану. "Пізнай самого себе", – запрошує аскетичний сократизм і "ніхто не може пізнати Бога, якщо не пізнає раніше себе самого". Проблема полягає в тому, що більшість людей майже весь час перебувають у стані, коли вони ніяк не ставляться до того, що відбувається у них всередині ("відбувається, і хай відбувається"), не звертаючи уваги, що відбувається у внутрішньому світі, вони злиті з ним. Цей стан можна назвати станом самототожності, тільки іноді "звичайна" людина виходить із стану самототожності, відокремлює себе від того, що відбувається з нею, і починає якимось чином ставитися до того, що відбувається. Вийти із стану самототожності неважко – досить поглянути на себе збоку. Такий погляд збоку називають рефлексією. Якщо у стані самототожності немає нічого, крім життєвих (актуальних) переживань, людина тотожна своїм переживанням, то при погляді збоку картина складніша. Присутні ті ж переживання, але й ще відбувається їх сприймання і, найголовніше, той, хто сприймає. "Багато пристрастей приховано у нашій душі, але ми не звертаємо на них уваги, а спокуса відкриває їх. Хто відкриває свої думки, швидко одужує; хто приховує їх – стає хворим" – "Відкрий свої думки, звернись до духовного отця, котрий здатен їх відкрити" [1, с. 70].

Духовне самозаглиблення "відкриває космос, хвалу, яка йде із глибин душі, у мовчанні, що поступово наповнюється Богом. Людина переживає перетворення, долає верховини гірського хребта, ім'я якому – вічність. Усе незвичне, усе нове, ніколи не повторюване двічі, це нова благодать великодушної радості" [1, с. 51].

Французький теолог, філософ-гуманіст П.Тейяр де Шарден [13] вважав, що рефлексію необхідно розглядати як головний феномен внутрішньої активності людини. У його розумінні рефлексія – це набута свідомістю здатність зосередитись на самій собі та оволодіти самою собою як предметом, для якого характерні специфічна стійкість і смисл, – здатність не просто пізнавати, а пізнавати самого себе; не просто знати, а знати, що знаєш. Мислитель наголошує, що рефлексивна здатність – це важлива передумова розвитку людини у "новій сфері": "Як води річки насичуються у контакт з мулистими берегами, так життєвий потік, протікаючи через русло рефлексії, збагачується новими началами, і, відповідно, він виявить нові види діяльності" [13, с. 143]. На його думку, виникнення рефлексії знаменує собою головний момент етапу еволюції форм духовності: "Коли в живій істоті інстинкт вперше побачив себе у власному дзеркалі, весь світ піднявся на одну сходинку" [13, с. 148].

Феномен рефлексії активно досліджується у психології [9 – 11]. Виокремлено різні види рефлексії (інтелектуальна, комунікативна, діяльнісна), однак духовна рефлексія не стала предметом аналізу. Наш аналіз особистісної рефлексії [7] дозволив зробити такі висновки: 1) наслідком функціонування особистісної рефлексії є одержання людиною нового знання про себе (образи Я) та свою життєдіяльність, на основі чого формується (вдосконалюється, коригується) нова життєва позиція, ідеал, оцінка та самооцінка, нова модель поведінки (взаємодії, спілкування), долаються внутрішні суперечності в інтересах, вподобаннях, переживаннях, намірах та зовнішні конфлікти і труднощі, змінюється самоставлення. У рефлексії особистість здійснює трансценденцію за межі власного Я, проблематизує будь-які стани свідомості та буття; 2) особистісна рефлексія як самодослідження особистістю власного внутрішнього світу, буття та екзистенції характеризується предметом, мотивацією, здатністю, результатом і втіленням їх у життєдіяльність.

Але як пізнати глибини душі, коли людина – це таїнство? Ориген з цього приводу пише: "Душа мусить знати свою природу – тілесна вона чи безтілесна, проста чи складена з двох, трьох чи більше частин...". Однак таке самопізнання, хоч і корисне, може легко стати "безплідним", навіть шкідливим для духовного життя. Великою спокусою грецької філософії була, на думку М. Бердяєва, "об'єктивація" – намагання розглядати людину незалежно від її життя, розглядати такою, якою вона є "фізично", сама по собі, згідно з об'єктивними законами. Подібне бачення спотворює бачення релігійне, не дає трактувати людину як особистість" [14]. Тому ересь піфагорійців і філософів-стоїків полягала в тому, що вони розумом прагнули дослідити своє Я. На такому шляху людина може дійти до шизофренії, приписуючи свої внутрішні проблеми впливу сторонніх причин, і через це впасти у стан зажуреності, засмученості і пригніченості. Біблія, навпаки, розглядає людину в особистому зв'язку з Богом, її прообразом.

Уже Філон Олександрійський наголошує на тому, що самопізнання – категорія моральна (має за мету покращення людини) й логічна (служує першим кроком на шляху до досконалості розуму, який керує всесвітом). Те, що предметом науки самопізнання є пороки та чесноти, а не лише субстанційна сутність душі, підтверджує й Ориген. Пізнати самого себе означає пізнати свою здатність вступити у зв'язок із Богом. Поняття самопізнання можна добре передати за допомогою ідеї, яка, з одного боку, належала до еллінської традиції, з іншого – мала міцне біблійне підґрунтя: "Людина – образ Бога" [14, с. 51].

Проблема самопізнання полягає ще й в тому, що особистість "вোলодіє самосвідомістю, самознанням, вона постійно роз'єднується і воз'єднується" [3, с. 22]. Досить особистості зосередитися на нашому усвідомлюючому "Я", щоб воно відразу ж знову роздвоїлося на нове "Я" і нове пізнаюче Я. Складність полягає в тому, що в "актах своєї активності особистість більш єдина та усвідомлює себе більш єдиною, ніж у стабільних результатах теоретичного самопізнання" (рефлексування –

М.С.) [3, с. 35]. Л. Карсавін зазначає: "Я існую та пізнаю себе існуючим і пізнаючим тільки у співвіднесенні мене з "інобуттям", тобто з іншими істотами і речами ... моє самопізнання є разом з тим і моє пізнання "інобуття", а моє знання "інобуття" є разом з тим і моє самопізнання" [3, с. 27]. Але "пізнання особистістю інобуття досить недосконале" [3, с. 29]. Одночасно "існують помилкові настанови у самопізнанні, зокрема, "настанова на стійкий результат, упередження щодо беззмістовної єдності" [3, с. 36]. Особистість постійно змінюється, а сутність (змістова єдність) виступає тільки моментом, самопізнання.

Величезним досвідом духовної рефлексії діляться преподобні святи. Як зазначає богослов П. Євдокимов, "аскеза пустелі – це всесторонній психоаналіз, що супроводжується психосинтезом універсальної людської душі" [2, с. 109]. "Вона (аскеза – М.С), виховуючи увагу, починається з експериментальної феноменології внутрішнього світу людини. Для цього слід матеріалізувати і персоніфікувати спотворені елементи буття, спотворене Я з його самолюбством, скепсисом і демонічним двійником. Їх потрібно вирвати з коренем і об'єктивувати, щоб "поглянути" їм в обличчя, побачити їх відчуженими, зовнішніми. Таке "об'єктивування" створює дистанцію, дозволяє проектувати всі ці внутрішні елементи, як на екран (театр тіней Платона), у вигляді страховиськ, хижаків і демонів. Таке "хірургічне" втручання вимагає дуже точної фіксації справжнього ества ворога (демонів – М.С.), щоб відсікти всякий зв'язок і спілкування з ним [2, с. 110]. Тому у плані духовної рефлексії "той, хто побачив себе таким, який він є, хто побачив свій гріх, – більше того, що воскрешає мертвих" (Прп. Ісаак Сірін).

Самосвідомість не зводиться до самопізнання лише свого душевного життя. Сильна особистість накладає на всі думки і дії відбиток свого Я. "Я так хочу, я не можу інакше". Самосвідомість ближча до свідомості як безпосереднього душевного життя, ніж до предметної свідомості. Вона є "буттям – для – себе" і самим буттям. Момент "буття-для-себе" (усвідомленості) означає безпосередність, ніби внутрішню самопроникнутість в реальність. У цьому полягає і суть наших духовних переживань. Тому у плані духовної рефлексії необхідно "задати собі просте і природне запитання: чи так ми шукаємо, і чи те ми шукаємо, що нам потрібно?" [3, с. 33].

Існують обмеження раціонального рефлексування: "Критичний розум може описати цей поріг, але він не владний пройти далі" [2, с. 104]. Тільки віра в Бога втримує людину від божевілля або від лиходійства над собою" [8, с. 13].

Людина потребує очищеного і уважного погляду на себе, що здатен проникнути, дослідити і виявити внутрішній зміст душі: "Хто відкриває свої помисли, той швидко виліковується, хто ж приховує – стає хворим", "Вірна ознака того, що думка від бісів, якщо ми червоніємо, відкриваючи її брату" (Кассиан. О постановлених киновитян. PL 49, 161-162) (Цит. за: [1, с. 167]). Якраз "така відкритість душі і харизматична увага до того, що відбувається у ній, запобігає виникненню компле-

ксів; виразок душі, якщо їх виявити і визнати, проблеми не поглиблюються" [2, с. 167].

Теоретичне (рефлексивне) та активне самопізнання у процесі реального життя доповнюють одне одного, але не з'єднані вони в одному цілісному акті. Ми завжди наштовхуємося на невизначеність нашої недосконалості [3, с. 37]. Силкуючись досягти повноти самопізнання, об'єднати два його види і об'єднати чи "зібрати себе самих, тобто досконало утвердити себе і ствердити свою досконалість, ми кожного разу закінчуємо наше зусилля *цілком добровільною* відмовою від неї. "Досягть! Не хочу більше напруження! Не варто!". Тільки *після* цієї вільної санкції нашого безсилля, тільки після цього вільного "новоутвердження" нашої недосконалості "впадаємо" ми або в "роз'єднаність", або в "несвідомість" [3].

Теоретичне самопізнання (і пряме, і опосередковане) визначено настановою на роз'єднання, на вихід до небуття, в якому межа роз'єднання і через таке роз'єднане тільки і може повернутися до єдності, на смерть і безглуздість (звідки і звичайні помилки теоретичного самопізнання)" [3]. Навпаки, активне самопізнання спрямоване на єдність і не випадково пов'язано з подоланням інобуття не стільки з самопізнанням, скільки із знанням. Особистість найактивніша, коли вона співвідносить себе з інобуттям, впливаючи на нього і переживаючи та випробовуючи його впливи. Навпаки, за теоретичної настанови вона спрямовується в себе та усамітнюється в собі від інобуття, роз'єднує себе і "віддаляє" від себе, як від "Я", все, що пізнається цим "Я", створюючи деяку проміжну сферу між "Я" та "інобуттям". Теоретичне самопізнання пов'язане із "*самоствердженням*" особистості в собі, активне – з виходом за її межі "свого", із "*самовіддачею*" [3].

У принципі духовне не піддається рефлексії у традиційному її трактуванні, бо перебільшена рефлексія є навіть шкідливою. Мужне зазирання в пітьму власних глибин, навіть якщо вони виявляються жахливими, розвиває здатність судити самого себе: той, хто пізнав гріх свій, більше того, хто воскрешає мертвих", і той, хто "побачив самого себе – більше того, хто уздрів ангелів". Для цього необхідно здійснити своєрідне занурення в "аскетичному скафандрі", озброївшись даром розрізнення духів, щоб досліджувати населені примарами безодні самого себе, зримо відчуті збоченість волі і смерть, що насувається, тобто незцілимую недосконалість своєї природи" [2, с. 136]. "Нема битви важчої, ніж та, котру людина веде сама з собою" [8, с. 244].

Духовна психологія згідна з аскезою, вважаючи, що занадто докладні спогади про минуле, дуже тривала зупинка уваги на ньому є небезпечними. Це може принести більше шкоди, ніж користі. Фройдівський метод інтроспекції та регресії теперішнього часу в минуле фактично відчужує людину від її справжньої суті. К.Юнг доповнив інтроспекцію методом проспекції, спрямувавши на побудову майбутнього. Вчений вчить тому подоланню себе, яке ми знаходимо в словах апостола Павла:

"Забуваючи те, що позаду, і спрямовуючись до того, що попереду, поспішаю до мети" (Флп 3:13-14).

У плані духовного розвитку людині в процесі рефлексування не можна надовго затримуватися помислами у нашому умі, щоб не дозволити простому помислу збудити пристрасті, що є в нас. Помисел, що затримався на нас, створить нові помисли, насолоди. Слід умертвляти не тільки тілесні пристрасті, але й пристрасті помисли душі. У духовній рефлексії погляд повинен бути коротким, миттєвим, щоб уникнути всякого самомилування у своєму стражданні чи відчаї. Ніколи гріх не може бути предметом споглядання, треба спрямовувати погляд на те, що його покриває, – на благодать. Душа "може прямо відразу заволати: "З безодні мого беззаконня я волаю до безодні Твого милосердя" [2, с. 144]. Мудре повчання попереджає про небезпеку всякої емоційної любовної гри, бо йдеться про любов розіпнуту.

Коли душа прийде до пізнання себе самої, тоді вона із себе самої вносить деяку боголюбиву теплоту, що супроводжується безмірною любов'ю і радістю. Завдяки цій теплоті збираються сили нашої душі та починає здійснюватися безперестанна молитва. У плані результатів духовної рефлексії розрізняються два види теплоти душі: природна і надприродна. Справжня теплота – це дар Божий. Натуральна теплота – це плід власних зусиль і вільного настрою. Вони відстають одна від одної, як небо від землі. Перший плід Божої теплоти є збирання думок воедино і спрямування їх до Бога.

Ісихій описує тишу серця, досконалу нерозсіяність ума, що відкриває глибоке знання людської душі [2, с. 103]. Душа, виведена одного разу з небуття, жадає повернутися до витоків, потребує оновлюючого перетворення в тому, щоб бути зруйнованою і відтвореною з послідовно очищених елементів. Хоч зміна і носить абсолютно внутрішній характер, її радикальність іноді символічно підкреслюється тим, що зачіпає і зовнішність людини [1, с. 108]. Святитель Микола Сербський застерігає: "Коли говориш про Святого Духа, то бережися, щоб тобі він не уявився тілесно, а тільки духовно" [8, с. 71].

На певному рівні духовного розвитку рефлексія стає невіддільною від аскези, яка продовжує шлях, накреслений розкаянням і покаєнням, і звільняє людину від влади пристрастей. Для того, щоб досягти цієї мети, вона культивує духовну увагу, зберігання серця. "Я сплю, але серце бадьоре", – навіть у стані сну дух залишається на варті. Постійна пильність дозволяє розпізнати зло, перш ніж прийде спокуса його скоїти. У стані занепакої природи зустріч з Богом не може відбутися. Бог залишається зовнішнім тією мірою, якою пристрасті залишаються внутрішніми, і "Я" ототожнюється з "темними духами, що гніздяться десь навколо серця" (Діадох Фотікійський) (Цит. за: [2, с.109]). Сходження до Бога починається із заглиблення в себе – "пізнай самого себе", – щоб виявити пристрасті, що відводять від Бога і позбутися від них. Це початковий етап, названий *praxis* або *practise*, коли людина оволодіває навичками такого виявлення та очищення... Проте будь-яка спроба знайти те, що

"приховано в тумані пристрастей", викликає негайну реакцію похмурого "підземелля", "темного світу підсвідомості" [2, с. 109].

Православне самопізнання полягає у звільненні ума від гордині та лукавства. Це відбувається не шляхом розмірковування, умовисновків (теоретичного самопізнання, раціонального рефлексування), а многотрудним покаанням і щирим душевним подвигом тверезіння, очищення ума, подвижництвом і каяттям. Прагнучи зберегти свій ум в чистоті, людина пізнає свої внутрішні проблеми, відкриває пристрасті, що панують у ній, щоб звільнитись від них. Якраз духовна рефлексія спрямована на звільнення людини від пристрастей, злих намірів, насамперед від гордині, як матері усіх пристрастей. Ум теж треба звільнити від зовнішніх образів і поневолення чуттєвими предметами, таким чином звернувши його на серце. У такий спосіб людина бачить свій внутрішній занепад. Тільки тоді, коли благодать Божа за сприяння нашого власного внутрішнього діяння просвітлить душу, ми зможемо пізнати своє буття до найдрібніших деталей.

Функціонує духовна рефлексія ситуативно. У суєті дня людина рідко виходить на рефлексивну позицію. Аналіз духовної літератури та досвіду консультування показує, що духовну рефлексію активізують такі ситуації: 1) втрата віри в Бога, в себе; 2) каліцтво, хвороби та інші трагедії і стресові ситуації; 3) зустріч з духовною особою; 4) прочитання духовної книги; 5) перебування у стані Божої Благодаті; 6) спостереження за життям глибоко віруючих та його наслідками чи, навпаки, гріховних людей; 7) життєва криза (втрата сенсу життя, невротизація, алкоголізм тощо).

Аналіз дозволив виділити дії духовної рефлексії: 1) зупинка буттєвості та вихід із життєвого потоку; 2) вихід із власного его, приборкання его-тенденцій; 3) каяття за гріхи, щира молитва. Наслідками духовної рефлексії є: 1) очищення серця від гріхів пристрастей; 2) просвітління ума і, як наслідок, – знищення гріховних намірів; 3) зменшення гордині; 4) посилення віри, любові, поява станів безпристрасності та безмовності, чесності; 5) спрямування свого життя на творення добра і боротьби зі злом. Одночасно умовами дієвості духовної рефлексії є перебування людини у стані трансцендентної любові і свободи, станах безмовності, безпристрасності, каяття, смиренності.

Отже, суть духовної рефлексії полягає у внутрішньому спогляданні глибинного Я, зокрема, стану свого серця (його чистоти від пристрастей, егоїзму, гріховності), світлості ума (його чистоти від гріховних помислів) та спрямованості життя на творення добра чи зла, його духовної складової (сила і щирість молитви, таїнство сповіді, одруження), духовних станів (трансцендентні віра, любов, свобода, безпристрасність і безмовність), а також духовного ідеалу.

1. *Євдокимов Павло. Незбагненна Божа любов / Павло Євдокимов ; [пер. з франц.] . – К. : ДУХ і ЛІТЕРА, 2004, 2004. – 132 с.*
2. *Евдокимов Павел. Этапы духовной жизни: От отцов-пустинников до наших дней / Павел Евдокимов ; [пер. с франц. С.Зейденберга, М.Норданского] – М.:*

- Свято-филаретовская московская высшая православно-христианская школа, 2003. – 232 с.
3. Карсавин Л. Религиозно-философские сочинения: Т.1. / Л. Карсавин ; сост. и вступ ст. С.С.Хоружего. – М : Ренесанс, 1992 – LXXIII, 325 с.
  4. Катрій Ю. ЧСВВ. Перлини Східних отців / Катрій Ю. ЧСВВ. – [2-е вид., доп.]. – Львів : Мисионер, 1998. – 344 с.
  5. Москалець В.П. Психологічне обґрунтування української національної школи / В.П. Москалець. – Львів : Світ, 1994. – 120 с.
  6. Протопресвітер А.Шмеман. Євхаристія Таїнства Царства / Протопресвітер А. Шмеман. – [2-е изд.]. – М. : Полонин. – 304 с.
  7. Савчин М.В. Особистісна рефлексія як предмет психологічного аналізу / М.В. Савчин // Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". - Острог. : Вид-во Національного університету "Острозька Академія", 2008. – Вип. 10. – С.242 – 249.
  8. Святитель Микола Сербський. Місіонерські листи / Святитель Микола Сербський. – Львів : Глобус, 2007. – 487 с.
  9. Семенов И.Н., Степанов С.Ю. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И.Н Семенов, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1983. – № 2. – С.35 – 42.
  10. Слободчиков В.И. Рефлексия как принцип существования индивидуального сознания / Слободчиков В.И. // Экспериментальные исследования по проблемам общей, социальной психологии и дифференциальной психофизиологии. – М. : Узд-во НННОПП, 1979. – С.15 – 20.
  11. Степанов С.Ю. Психология рефлексии: проблемы и исследования / И.Н Семенов, С.Ю. Степанов // Вопросы психологии. – 1985. – № 3. – С.31 – 40.
  12. Франкл В. Человек в поисках смысла: [сборник] / В. Франкл ; [пер. с англ. и нам]. – М. : Прогресс, 1990. – 368 с.
  13. Шарден Т. Феномен человека / Т. Шарден. – М. : Наука, 1987. – 240 с.
  14. Шпідлік Т. Духовність грецьких і східних отців / Т. Шпідлік, І. Гаргано ; пер. з італ. Я. Приріз, Р. Паранько. – Львів : Свічадо, 2007. – 50 с. (серія: Логос).

Spiritual reflection is considered to be the mechanism of spiritual clearance, transformation of human internal world (strength of belief, love, appearance of spiritual conditions, release from high opinion of himself/herself, passion, wicked intentions) through appeal to God, similarity with him, asceza (pray, repentance, confession, self-sacrifice) being its conditions.

Key words: *spiritual reflection, soul, transformation of internal world, asceza.*

УДК 159.923: 159.922.1

Лариса Тодорів

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ КОНСТРУЮВАННЯ ІНТЕРПРЕТАТИВНИХ СХЕМ СУБ'ЄКТИВНОГО ДОСВІДУ У ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена дослідженню проблеми формування суб'єктивного гендерного досвіду особистост в умовах молодіжної субкультури. Розглядаються психологічні механізми конструювання гендерного досвіду в підлітковому віці. Виділено основні критерії аналізу інтерпретацій суб'єктивного досвіду. Представлено гендерну конфігурацію конструювання інтерпретативних схем суб'єктивного досвіду підлітків.

Ключові слова: гендерний досвід, молодіжна субкультура, інтерпретативні схеми, конструювання, семіотизація.